

HADTÖRTÉNELMI IRODALOM.

I. ISMERTETÉSEK.

R. R. KISS ISTVÁN. *Az utolsó nemesi fölkelés.*

A századik évforduló emlékére több vármegye megbizásából. Budapest 1911. II. kötet. 8. r. VIII+408 lap képekkel. Ára 15 kor.

Szerző e kötetben az 1809-iki insurrectio alkalomával felállított lovas és gyalog ezredek történetét adja a vármegyei levéltárak s az ezrednaplók adatai alapján, közölvén mindenütt az insurgensek teljes névsorát is.

Különösen becességé teszi a kötetet, hogy annak elején közölve van *Kisfaludy Sándor* munkája az insurrectio hőseiről, melyben 317 tiszt és közlegény vitézi tettei vannak elmondva, mind olyanok, a kik a Mária Terézia, vagy Lipót rend, vagy a vitézségi éremmel, vagy készpénzzel való kitüntetésre terjesztettek elő.

Közlemények a Dunántúl történetéhez cím alatt *Rexa Dezső* vármegyei főlevéltárnok szerkesztésében Székesfejérvárott tavaly új negyedéves folyóirat indult meg. Több nagy érdekű hadtörténelmi tárgyú dolgozatot is közöl, melyek közül ki kell emelnünk *Aggházy Kamil* m. kir. honvéd főhadnagy mintaszerű dolgozatát. Török hadak magyar földön. Az 1532. évi török magyar-osztrák háborúnak Eszék-től Kőszegig terjedő szakasza cím alatt. Eredeti forrás tanulmányok s a helyszinén végzett önálló kutatások alapján készült értékes hadtörténelmi dolgozat. Az adattárban találjuk Esztergom vármegye hadtörténetét s egy közleményt Napoleon insurgens szökevényeiről, továbbá hadak vonulása dunántúlról 1702-ben. A csajághiak és dabronyaiak török védői. Téli állomások Dunántulon 1712-ben s végül *R. Kiss István*. A vasmegeyei lovasezred a győri ütközetben című dolgozatokat.

Adalékok Zemplén vármegye történetéhez című, *Dongó Gyórfás Géza* által szerkesztett és Sátoralja-Ujhelyen megjelenő folyóirat 1911. évi XVII ik évfolyamában *Visegrádi János dr.* a Rákóczi család leveleit közli, melyek, között sok a hadtörténelmi vonatkozású, ugyanő ír az 1697-ik évi sárospataki parasztmozgalomról, míg a szerkesztő a török s tatár fogságban levő magyar rabok és rabnőkre vonatkozó XVII-ik századi levelek közlését folytatja s Zemplén vármegyének 1849-iki ostromállapotba való helyezéséről ír.

Külföldi folyóiratok.

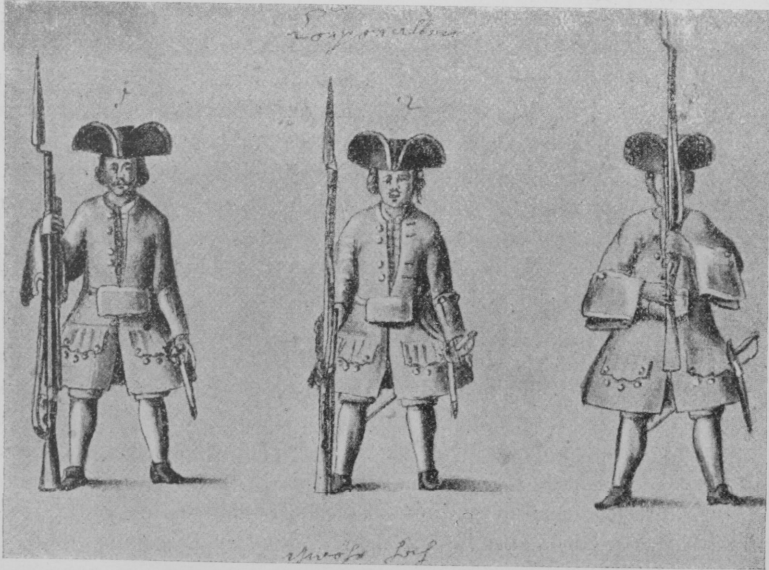
1. *Mitteilungen des kaiserlichen und königlichen Heeresmuseums* im Artillerie-Arsenal in Wien. A bécsi arsenálban elhelyezett cs. és kir. hadseregmuzeum vezetősége ezt a folyóiratát már 1902-ben megindította, melyből a mondott évben, továbbá 1903-ban és 1907-ben három vaskos füzet jelent meg. Az első füzetben találjuk a komáromi tüzérség hadi szabályzatát 1624-ből. Tekintve, hogy a tüzérségi és hadszertári utasítások különben is ritkák, ezt a magyar vár részére készült XVII-ik századi utasítást különösen ki kell emelnünk.

A második füzetben dr. *Redlich Oswald* a melki kolostor könyvtárának kéziratából a XVII-ik század végéről, *Savoyai Jenő* herceg idejéből származó nagyérdekű gyakorlati szabályzatot közöl, melyek egykorú képekkel vannak illusztrálva. E képek közül négyet mi is bemutatunk. Az elsőt egy német gyalogezred kapitánya és két hadnagya végez gyakorlatokat az akkori tiszti fegyverrel a partisannal. A másodikon három gyalogos káplár végez fegyverfogásokat, míg a harmadik és negyediken három granátos fegyverfogásait és a gránát dobás kezelését látjuk bemutatva. Ugy látszik ezután a kézirat után készült az *Engelbrecht M.* metszeteivel, illusztrált s 1735-ben Augsburgban megjelent: *Manuale, oder Handgriffe der Infanterie* című ritka munka.

Streiffleurs Militärische Zeitschrift. Organ der militärwissenschaftlichen Vereine. Wien. 1911 (52-ik évfolyam). A német nyelven szerkesztett katonai folyóiratok legkiválóbbja. Első félévi kötetében 5. füzetben magában egy kötetet kitevő értekezést közöl *Hoen Max* tollából az 1757 június 18-án lefolyt kolini csatáról, melynek már nagy irodalma van, de a melyről számos téves adat is jutott forgalomba. A Nagy Frigyes által Prágában körülzárolt Lothringeni Károly felmentésére siető osztrák sereg Dann tábornagy vezérlete alatt a Prágától nyolcz mértföldre keletre fekvő Kolinnál ütközött meg a

Tisztek gyakorlata.

Gyalogos káplárok gyakorlata.

poroszokkal s hagseregünk történetében a legfényesebb győzelmek egyikét vívta ki, melybe a döntést gróf Nádasdy Ferencz lovassági tábornok vitte be, a ki 80 huszár századdal intézett rohamával a porosz hadsereg egész bal szárnyát összetörte.

E dicsőséges csata emlékére alapítottatott a Mária Terézia rend, melynek legelső nagykeresztesei gróf Daun és gróf Nádasdy lettek. Szerző a hadi levéltár aktái alapján dolgozva, teljes hitelességgel tárja elénk az eseményeket és sok dolgot egészen új világításban tüntet fel. A létszámkimutatásban és a hadrendben pontosan fel vannak tüntetve a csapatok, a melyből látjuk, hogy e nagy győzelem kivívásában mily döntően jelentékeny szerep jutott a magyar csapatoknak.

Ugyan e kötetben írja le *Horstenaу Ede* a *Mesko* altábornagy szerencsétlen esetét, a ki az 1813-iki Dresdai csatában egész hadosztályával az ellenség fogságába esett.

A 30-ik évfolyamában Bécsben megjelenő *Armeeblatt* 1911-ik évfolyamának 32-ik füzetében báró Fejérváry Géza életrajzát közli s az 54-ik gyalogezred történetét ösmerteti, a mely a Napoleoni háborúban Andrassy ezredes vezérlete alatt vívtekedett.

Ugyanezen katonai hetilap 31-ik számában *Rieger Ferencz* altábornagy nagyérdékü vezércikkét ír *a hadtörténelem tanításáról*. Czikkét abból az alkalmából írta meg, hogy a bécsi egyetemen tanszéket létesítettek a német szónoklattannak. Szellemes párhuzamot von a beszéd, illetőleg szónoklat és a hadművészet között s megállapítja, hogy a mai viszonyok között inkább volna helye a hadtörténelemnek mint a melynek nagy lelkesítő hatása kétségtelen. tanszéket állítani. Szerző a hadtörténelem tanítását nemcsak a hivatásos katonákra nézve kívánja kötelezővé tenni, hanem a katonai szellem emelése czéljából kiterjeszteni óhajtja azt az egész népességre.

Egyik szakemberünk a budapesti egyetemen évekkel ezelőtt óhajtott már előadni a magyar hadtörténelmet, de az illető körök szóba sem álltak vele.

Neue Militärische Blätter. Infanteristische Halbmonatshefte. Berlin. E folyóirat 1911-ik 53-ik folyamának 20-ik számában *Endres Ferencz* müncheni vezérkari tiszt szintén a hadtörténelem tanításáról czikkezik s azt a mai viszonyok között nélkülözhetetlennek tartja. *Militaerl Tidsskrift*. Kobenhavn. 1911-iki 40-ik évfolyamában *Axel Liljefalk* terjedelmesebb tanulmányt közöl Torstensson tábornok 1643—45-iki hadjáratairól, érintve e közben I. Rákóczy Györgyhoz való viszonyát is.

Grenadiere der Kaiserl. Armee.
 Gránátosok fegyverfogásai.

Die Grenadiere der Kaiserl. Armee.
 Gránát dobás.

Ugyanezen évfolyam 17-ik számában *Nieuwenhuis* tábornok értekezik az 1866-iki osztrák-porosz háborúról.

La Nuova Rivista di Fanteria. Roma. 1911-ik évfolyamában *Laderchi L.* kapitány terjedelmesebb dolgozata foglaltatik az 1734-ik évi S. Pietro melletti csatáról. Grf. Mercy Kolozs Florimond tábornagy, az egykori temesi kormányzó vezette e hadjáratban az osztrák csapatokat s ekkor esett el a Parma melletti Crocetta kastélynál.

Rivista di Cavalleria. XIV. évi 1911-iki évfolyamában külön állandó rovat van Hadtörténelmi jegyzetek cím alatt. Ebben az 1859-iki hadjáratról vannak becses s eddig nagyrésztben ösmeretlen adatok felhalmozva. Majd *Licometi C.* kapitány ír érdekes és szépen illusztrált cikket az 1866-iki cuzzozai csatáról.

Bennünket érdeklő dolgozatok még *Barbarich Eugenio* kapitánytól a Pordenonei 1809. április 15-iki ütközet, *Formiggini C.* ezredesé az 1848-iki, Vicenza körüli harcokról. A Kellermann lovas dandár támadása a marengói (1800) csatában és végül: Megjegyzések a waterlooi csatáról (1815).

i. j.

MITTHEILUNGEN DES K. UND K. KRIEGSARCHIVS. *Neue Folge.* Szerkeszti a cs. és k. hadilevéltár igazgatósága.

VIII. Band. Wien 1894.

1. *Das österreichische Corps Schwarzenberg-Legeditsch. Beitrag zur Geschichte der politischen Wirren in Deutschland Ende 1849 bis 1851.* Irta: Sacken Adolf báró altábornagy.

Azon politikai és katonai események összefoglalása, melyek a Schwarzenberg, később pedig a Legeditsch vezérlete alatt álló osztrák hadtest működése közben előfordultak 1848—1851-ig a mikor e hadtest bevonult Németországba az alkotmányt követelő zavargások és forradalmak alkalmával. A közlemény két főszakaszra oszlik: *Deutschland, Oesterreich und Preussen in den Jahren 1849 und 1850* és *Der Marsch nach Holstein.*

Az első részben tárgyalás alá kerülnek: az európai államok viszonyai általában az 1849. évben, a német birodalomban lezajlott események, a vezető politikusok és katonák közötti levelezések egy része, a badeni és württembergi forradalmak és így a Legeditsch vezette osztrák hadtest működése Németországban, a bronzelli csetepaté, a miből a mint tudjuk majdnem háború kerekedett a már akkor egymásra féltékeny és egymással versengő Ausztria és Poroszország között.

Der Marsch nach Holstein című fejezetben a szerző megismerteti az osztrák 4. hadtestnek (23 gyalog zászlóalj, 13 lovas század, 76 ágyú és megfelelő segédfegyvernemek, összesen 25.210 ember, 3.500 ló és 76 ágyú) télvíz idején gyalog és vasúton surlódásokkal teli átvonulását Bajorországon, Hessen nagyhercegségen, Braunschweigon, Poroszországon, Hannoveren, Lauenburgon, Mecklenburg-Schwerinen, Mecklenburg-Strelitzen és Lübecken, azután pedig leírja Hamburg és Holstein megszállását.

A bronzelli csetepatéra vonatkozó vázlattal, valamint hadrendekkel kiegészített, de hadiesemények nélküli közlemény csak annyiban érdekel bennünket, hogy a hadtest kötelékébe tartozott a *19. magyar gyalogezred és a 3. huszárezred*.

2. *Beitrag zur Geschichte des Krieges in Ungarn 1848/49.*

Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harcában a császáriak oldalán részt vett, de magát meg nem nevező szerző tollából eredő érdekes és figyelemre méltó közlemény. A beavatott szemtanú azért szólal meg, mert a cs. és k. hadilevéltár által kiadott *Kriegs-Chronik Oesterreich-Ungarns III. Theil*-ban (ismertetését lásd Hadtörténelmi Közlemények 1911. évfolyamában) az 1848/49. magyarországi téli hadjáratra vonatkozóan némely helyen oly téves felfogások láttak napvilágot, a melyek nem egyeztethetők össze a főparancsnok Windisch-Grätz herceg által adott intézkedésekkel, leszállítják a császári sereg teljesítményeinek értékét és arra engednek következtetni, hogy Windisch-Grätz herceg Budapestnek 1849 január 5-én való elfoglalása után nagyon is nagyra becsülte sikereit és feladatát a kedvező befejezéshez már igen közelállónak hitte, a minek folytán feleslegesnek vélte a hadműveletek folytatását.

Szerző tüzetesen felsorolja a császári sereg magatartását és az általa véghezvitt eseményeket, érdekes fejtegetéseket vet papírra arra vonatkozóan, hogy mi történhetett volna akkor, ha a császáriak egész erejükkel vagy Görgeyt veszik üldözőbe, avagy télvíz idején előre törve Debreczenbe nyomulnak akkor, mikor erejük egy része körülfogta Komáromot, a Budapestnél álló s a téli hadjáratban megviselt császári csapatok pedig elégtelenek voltak a hadműveletek folytatására, Budapest és a sereg elnyúlt hadtápvonalának biztosítására.

Szerző véleménye szerint az 1849 január, február és márczius havában lezajlott események megannyi bizonyítékai annak, hogy úgy Windisch-Grätz herceg, mint a vezetése alatt Budapestnél álló császári csapatok megtették mindazt, mit megtehettek fizikai állapotuk és számbeli csekély erejük mellett.

3. *Der Beitritt Österreichs zur Coalition im Jahre 1813. bis zur Überschreitung der sächsischen Grenze durch die Verbündeten.* Irta: Criste főhadnagy.

A Mittheilungen legértékesebb czikkei közé soroló közlemény a XIX. század történelmének azon részét ismerteti, a mikor Napoleon orosz- és spanyolországi kudarczai után a fölszabadulás reménysége töltötte el a népeket és kormányokat s a mikor Napoleon ellen háborúba indult Európának úgyszólván minden nemzete.

Az elejétől fogva utolsó soráig érdekes közlemény három részre osztható: események az 1812. évi hadjárat végső mozzanataitól az 1813. tavaszi hadjáratig, az 1813. évi tavaszi hadjárat főbb vonásokban egészen a bautzeni csatáig bezárólag és végül a bautzeni csata utáni események.

Az első részben teljes képet alkothatunk magunknak az akkori idők zavaros és feszült politikai viszonyairól. Ausztria, Porosz-, Orosz-, Svéd- és Norvégország egymáshoz való viszonyának ecsetelése mellett a szerző előtérbe állítja Ausztriának a béke, valamint egészséges és maradandó állapotok megteremtésére irányuló törekvéseit és tevékenységét. Érdekesekek az államfők, a vezető politikusok, a diplomataik stb. leveleiből és nyilatkozataiból idézett és diplomatai fogásokkal teli részek, a mik közül leginkább lekötik figyelmünket Napoleon nyilatkozatai és magatartása a nagy veszély idején. Szó esik a Schwarzenberg vezette hadtest helyzetéről, állapotáról és visszavonulásáról Galiciába. Ez után sorra kerül: Ausztria fegyveres erejének nagysága, tagozása, állapota, valamint azok a nehézségek, mikkel meg kellett küzdeni, hogy a hadsereget harcalképesse tegyék (pénz, ruházat, felszerelés stb.).

A munka második szakasza magában foglalja: Napoleon és a szövetségesek haditervét, a hadseregek erejét és állapotát, az ellenfelek hadtesteinek csoportosítását és előnyomulását valamint főbb vonásokban a gross-görscheni és bautzeni csatákat. Utóbbiakban tanulságos részleteket találunk a szövetséges porosz és orosz seregeket vezető parancsnokok között kiütött egyenetlenségre vonatkozólag, valamint azokról az áldatlan állapotokról is (veszteségek okozta nagy fogyatékek emberben és anyagban, lővószer, ruházat és felszerelés hiánya, összevissza keveredett csapatok stb.), mik okozói a vereségeknek.

A bautzeni csatát követő időszak eseményeinek leírásában legelőször is Stadionnak a szövetségesekhez, Bubnának pedig Napoleonhoz való küldetéséről és az ezek által átnyújtott feltételekről beszél a szerző, a mi közben Napoleon azon mesterkedett, hogy egyenetlensé-

get támasszon a szövetségesek között. Metternichnek az orosz czár elé terjesztett javaslatát követik az 1813 június 27. Ausztria, Oroszország és Poroszország között létrejött egyezség pontozatai, Ausztria hadierejének ismertetése, kilencz oldalon a hadikészülődések, az erődítési munkálatok Csehországban, Alsó- és Felső-Ausztriában stb., Napoleon tárgyalása Metternichchel Dresdában 1813 június 26. és 29., valamint az orosz és porosz csapatok állapotára vonatkozó adatok. Különösen érdekes a drezdai tárgyalás, a melyben 8 és 1² órán át pattogott Napoleon Metternichchel, azután a mikor a porosz király Sanssouci-ban keményen megleckéztette tisztikarát hivatása iránti nemtörődömsége miatt!

A prágai congressus meddő tárgyalásainak vázolója után a trachenbergi szerződésre és az ezután lefolyt tárgyalásokra, valamint a szövetségesek által kidolgozott haditervekre kerül a sor, a melyek közül legfontosabb a Radetzky által szerkesztett. A szövetségesek és Napoleon hadierejének összegezése és az ellenségeskedések megkezdése előtt a szerző megemlékezik még Napoleonnak a szövetségesek szétválasztására vonatkozó utolsó kísérletéről.

Nagy fáradsággal, szakavatottsággal és ügyességgel összeállított közlemény tanulmányozását melegen ajánljuk nemcsak minden tudni-vágyó hivatásos katonának, hanem mindazoknak, kik I. Napoleon iránt érdeklődnek.

4. *Aus den Schriften des Feldmarschalls Ludwig Andreas Grafen Khewenhueller (1663—1744). Idee vom Kriege oder Gedanken und Meinungen über die militärischen Wissenschaften und darüber formierter Discurs.*

Folytatása a Hadtörténelmi Közlemények 1911. évfolyama 4. füzében ismertetett hasonló című munkának. A közzölt *II. Buch. Von den Kriegs-Operationen im Felde* a harcztéri és tábori szolgálatra vonatkozó útmutatásokat tartalmazza és pedig mint a hogo maga a szerző is kinyilatkoztatja munkájához fűzött bevezetésében: megtörtént eseményekből merített tanulságok és hadvezérek tantételei nyomán a végből, hogy mindenki útmutatást kapjon, hogy miként viselkedjék a háború szülte sokféle események között. Tárgyalás alá kerülnek: a menetek (sík és hegyes vidéken, éjjeli menetek, hátramenet, átkelés akadályokon stb.), helységi táborok, laktáborozások és táborok (ezek megtámadása és védelmezése), portyázó hadtestek, vonatörsegek, takarmányozás és a portyázások. Érdekessé teszi a gyűjteményt az a körülmény, hogy lépten-nyomon oly tételekre bukkanunk, melyek még a jelenlegi harcztéri és tábori szabályokban is befoglaltatnak. Fel-

tétlenül szükséges e szabályok ismerete azok számára, kik a XVII. és XVIII. század hadtörténelmére vonatkozó levelekben stb. kutatni óhajtanak, vagy biztosan eligazodni akarnak azon idők hadi eseményeiben.

PILCH JENŐ
százados.

II. AZ 1911. ÉVI HADTÖRTÉNELMI IRODALOM REPERTORIUMA.

A) Hazai irodalom.

Az Őskortól 1526-ig.

Rómaiak. *Téglás Gábor, A rómaiak hadihajószolgálatja Pannonia és Moesia területén Diocletianusig.* (Kül. leny. a Magy. Mérnök- és Építészegyes. Közlönyéből.) Budapest. Pátria. 4° 19. 1.

Hekler Antal. Római vassisakok Dunapenteléről. Archeol. Értes. 1911. 253-260. 1.

Népvándorlás. *Balla Ignác, Attila nyomai Olaszországban.* Vasárnapi Ujság. 1911. 717. 1.

Börzsönyi Arnold. *Györi archeológiai lelet.* (Egy gyönyörű kard a VII. századból Kr. u.). Fővárosi lapok márcz. 30.

Magyar őskor és honfoglalás. *Karácson Imre, A magyarok harczai az őshazában.* Századok 1911. 401-406. 1. (Ghémond örmény történetíró nyomán, ki e harcokról határozottabban nyilatkozik, mint a későbbi bizánczi és arab írók. Minálunk figyelemre még senki sem méltatta.)

Némäti Kálmán. *Nagy-Magyarország ismeretlen történelmi okmányja.* Bpest 1911. Ismert. a Századok 1911. 296. 1. (Fóti József Lajos.)

Honczey Árpád. *Árpád sírja.* Magyarország 1911 okt. 8 és Árpád sírjának kutatása. Budapest 1911. (Saját kiadásában. 3 kor.) *Ism.* Magyarország 1911 decz. 10.

Hetényi Imre dr. és Szombathelyi György. Ujabb kutatás Árpád sírja körül. Budapesti Hirlap 1911 decz. 24.

Sírlelet a honfoglalás korából. Több fővárosi lap márcz. 19. (Egy Gödöllő melletti szőlőben lovassírban arany és ezüstékszereket s vas-kardot találtak.)

Supka Géza. *Honfoglaláskori leletről Gödöllőn.* Archeolog. Ért. 1911. 180-182. 1.

Börzsönyi A. Honfoglalási lelet Gyömrön. (Győr vm.) Az Ujság és Pesti Napló 1911 decz. 10. (A vitéz esontváza mellett, melynek homlokán forradás nyoma látszott, találtak börtarsolyt, övet, két kenyelt és zablát; továbbá szíjjvéget, ezüst karkötőt és boglárokat.)

Galassy Lajos. Az egri almagyari honfoglaláskori leletről. Archeol. Ért. 1911. 76—77. 1. (Fegyvermaradványok, lószerszámok; az egyik koponyába nyílhegy volt ékelődve.)

Huszka József. Honfoglaló őseink ornamentikája. Bpest, Pátria. 69 1. (Különlenyomat a Magy. Mérnök- és Építészegylet közlönyéből.)

Végh Kálmán Mátyás. A montaji földvár. (Tiszabábolna mellett, mai Montaj-pusztá.) Alkotm. 1911 ápr. 16. (A honfoglalás korából. Talán a Koppány-nemzetség szállása volt ott.)

Szent Rasso, a magyarok ostora. Pesti Hirlap 1911 szept. 24. (A legenda szerint ez a szent életű barát Grafrath bajor falunál kegyetlenül elverte néhányszor a X. század végén, Henrik herceg korában, a Bajorországban kalandozó magyarokat, a kik Toxo vezérük alatt Grafrathot ostromolták. Rasso életét megírta ujabban Blattmann Bonaventura ferenczrendi barát.)

Árpádok kora. *Gombos Albin, Történetünk első századaiból.* Századok 1911. I. 497—513. II. 569—586. 1. II. Konrád támadása hazánk ellen. Az 1030. német-magyar háború és Péter király jellemzése. 476-ig, az Ostmark határvonalának megalapításáig visszamenőleg.

Bartalos Gyula dr., Magyarország önállóságának és függetlenségének kivívása 1074. és 1075-ben. E munkát ismerteti az Alkotmány április 29. (Hangsúlyozza nevezetesen a Csörszárók stratégiai fontosságát mint védelmi harezvonalat.)

Bánóczy József. Szent László lovasszobráról. Az Alexander Bernát-féle Emlékkönyvből. Ismert.: Archeol. Ért. 1911. 286—287. 1. és Korresp. Blatt für siebenb. Landeskunde 1911. 64. 1.

Scherer Ferencz. Komnenosz Manuel bizsanczi császár (1143—1180) világhuralmi törekvései. Bpest. Disszertáció.

Faragó Lajos. A macsói bánúság története az Árpádok korában. Kaposvár, Hagelmann 1911. 41. 1. (A főgymn. értesítőjében.)

Zarándy Gáspár. Huba vére Szemere. (Budapest, Hornyánszky 1910. Megjelent magyar és francia nyelven. Képes díszmunka.) Egy-egy fejezetet Wertner Mór, Fáy Elek, Dedek Krescenz, Odescalchi Arthur herceg és Karácsonyi János írták. Ismertették: Turul 1911 május 48. (Áldásy); Budapesti Hirlap 1911 márcz. 1. és ápr. 16. (Milotay); Vasárnapi Ujság 1911. 338. 1. (Junius); Pester Lloyd május 21.; Századok 1911. 292. 1. (Gombos A.). Vasárnapi Ujság

1911. 15. sz. : A Szemere-család tagjai (képekben). — *A Szemere-család hírnevesebb katonái: Szemere Mihály* (elesett a muhi csatában); *Sz. Kelemen*, Jajcza bánja, elesett Mohácsnál; *Sz. István* őrnagy, ki-tünt 1761. Schweidnitz felel alatt; *Sz. Pál*, 48-as honvéd-őrnagy, elesett a perlaszi sáncokban.

Reiszig Ede. A János lovagok birtokviszonyai Magyarországon. Történ. Tár 1911. 368—401. l. (1147-től kezdve a XVII. század végéig, a rend magyarországi történet vázlatával).

Thallóczy Lajos és Barabás Samu. A Frangepán-család oklevéltára. I. köt. 1133—1453. Budapest, Hornyánszky 1911. 38. és 456. l. 8 kor. (Mon. Hung. Hist. I. Oszt. 35. köt.) Ismert. *Iványi Béla* a Századokban 1911. 787. s köv. 1.; Budapesti Hirl. 1911 jan. 15. (A fontos mű külön. a *Dalmátországért* és *Boszniaért* vívott háborúk történetére nézve fontos; szól különösen Frangepán János és Miklós horvát-dalmát-tót bánokról, Veglia és egy csomó sziget urairól; utódaik az Anjoukat támogatták dús jutalom mellett. Szól Velenczével való harcaikról. Nagy Lajos 1350-ben újra kiváltságlevelekkel halmozta el őket. Viszont Frangepán János kiszabadítja Mária királynőt Novigrádból, a miért Zsigmondtól Czettin várát és tartományt kap. Utóbb Albert kir. emberei és 1447 óta Hunyadi János híveivé lesznek.

Walter Mór. Kiadatlan oklevelek. Történ. Tár. 1911. 502—504. l. (Ezen oklevélben említett hadbaszállás és hadsereg-oszlás az 1346. velencei hadjáratra vonatkozik).

Hunyadi János és Aragoniai V. Alfonz (nápolyi és aragoniai király). Fraknói Vilmos. Kath. Szemle 1911. 229—242. l. (Thallóczy által Barcelonából napfényre hozott oklevelekből derült ki, mily barátságos viszony fejlődött Hunyadi kormányzó és a bölcs Alfonz között, sőt Alfonz Frangepán István közvetítése mellett a magyar trónra is pályázott, mely azután mégis V. Lászlónak jutott.)

Angyal Dávid. Le traité de paix de Szeged avec les Turcs. 1444. Budapest, Athenæum 1911. (Különlenyomat a Revue de Hongrie-ből. Eredetileg a Századokban jelent meg.)

Gerő János. A cseh husziták Magyarországon. Besztercebánya 1910. Ismert. (oklevéltani alapon) *Keller Imre* a Századokban 1911. 631—636. l. és Budapesti Hirlap nov. 29.

Iványi Béla. Egy ismeretlen 1457. évi békekötés. Történ. Társ. 1911. 313—316. l. (Egykorú oklevél, mely az 1457 szept. 8. a következő év Szt. György napjáig kötött fegyverszünet pontjait tartalmazza, melyet Szilágyi Mihály (a Hunyadiak) és V. László megbízottjai: Perényi János tárnokmester és Giskra János sárosi főispán kötöttek.)

Szentkláray Jenő. Egykorú közlések a mohácsi csatáról. Budapesti Hirlap jan. 25. (Voltaképpen *Ortvay Tivadar* akad. értekezésének ismertetése (Akad. 1910), ki különösen a lengyel és török kút-föket is megszólaltatta.

1526-tól kezdve 1711-ig.

Bagyary Simon. Dobozy Mihály és hitvese. 1526 szept. 15. (Pesti Hirlap 1911 jan. 15.) A Kisfaludi és Kölcey által szép versekben és Székely Bertalan ecsetével megörökített tragédiának színhelye Bagyary szerint nem az esztergomvármegyei Pilismaróth, hanem (különösen Verancsicsra hivatkozván) a Vértes, nevezetesen Pusztamaróthnál (Héregyhely mellett) keresendő.

Kárffy Ödön. Az erdélyi rendek 1550. levele Szulejman szultánhoz. Erdélyi Muz. 1911. 137. l.

Baróti Lajos. Losonczy István Temesvár kapitányának levele Báthory Andrásához, erdélyi vajdához 1552 júl. 12. Tört. és Rég. Értes. Új f. 26., 157—158. l. (A várban visszamaradt hős, ki «vigan várja az órát, a melyen meg kell fizetnie az utolsó adósságot», Báthoryt teszi felelőssé a történendőkért.)

Levelek a hódoltság korából 1555 s. k. Magyarország jan. 19. (A Hadt. Közl. 1910. 4. füzeté nyomán.)

Kihívás daliás párbajra 1555-ben. Budapesti Hirlap 1911 júl. 20. (Haszán budai pasa kihívta Magyar Bálint kapitányt.)

Leffler Béla. Magyar vonatkozású német népénekek. 1556—1697-ig. I—VI. Századok 45. évf. 1911. 1—6. füz. Leginkább a török háborúkra vonatkoznak, így első sorban a 15 éves török háborúra, Győr és Fejérvár ostromára, a fehérhegyi csatára, ill. Bethlen Gáborra, Ujvár ostromára, Győr feladására, az 1664. évi hadjáratra, Zrinyi halálára, a Felvidék felszabadítására, Budavár visszavételére és a zentai csatára.

Komáromy András. Magyar levelek a XVI. századból. Történ. Tár 1911. 537—565. l. (Hadtörténelmi szempontból feljegyzendők: Lukafalvi Szarka Pál levelei a hegyesi táborból, 1562. ápril.; Gyulaffy László levelei Csobáncz várából 1554. nov. 11. és a Devescseren kelt levél, 1557. febr.; végül Farkas Pál levelei Babocsa várából. 1559. és köv.)

Takáts Sándor. Nagy Szolimán sirja. Vasárnapi Ujság 1911. 604. l.

Takáts Sándor. Nyáry István a portán. 1582. Az Ujság 1911 decz. 2.

Relkovič Neda. A felsőmagyarországi alsó bányaváros levele Mátyás főherceghez 1595-ben. Történ. Tár. 1911. 363–368. l. (Meglőzőleg Mátyás főh. Esztergom várának helyreállításához a városoktól várépítésben gyakorolt munkásokat és különböző hadi szerszámokat és anyagot követelt, melyeket azonban az elszegényedett városok nem bírtak előteremteni).

Karácson Imre. A mezőkeresztesi német sisak a Szerajban. Buda-pesti Hirl. 1911 febr. 2.

Kárffy Ödön. Prognosticon pro anno Domini 1600. Történ. Tár 1911. 157–160. l. (Magyar jövődőlés az 1600. évi újabb török támadásokra nézve; jun. 23-ika «a töröknek veszedelmet és nagy csapást jelent.» de szeptemberben ő igyekszik nagy csapást mívelni a keresztényeken.)

Laukó Albert. Hírszolgálat a XVII. században. Századok 1911. 730–733. l.

Takáts Sándor. Az utolsó Dobó. Budapesti Hirlap febr. 2. [Dobó Ferencz halála után (1602 szept.) a kincstár várait, első sorban Sáróspatakot és Lévát, a végrendelet ellenére az örökösöktől erőszakosan elragadta. Csak miután a kamra a főörökös, Perényi Zsófiától 240,000 forintot és óriási mennyiségű gabonát meg sok bort kicsikart, kapta vissza a múkincsektől teljesen kifosztott pataki várat.]

Andrássy Gyula gróf. A magyar állam főnmaradásának és alkotmányos szabadságának okai. 3-ik köt. (Budapest 1911.) Terjed 1606-tól kezdve 1711-ig és felöleli Bethlen G., Rákóczi György, Zrinyi M., Wesselényi, Thököly és Rákóczi Ferencz korát. Ismertették: Apponyi Albert a Pester Lloydban 1911 decz. 2. és 3.; Budapesti Hirlap decz. 2–3., Pesti Hirlap 2., N. P. Journ. 2. (Halász Imre), Egyetértés decz. 2. (Ábrányi Kornél). Független Magyarország, Magyarország decz. 2-ikán, Alkotmány decz. 2. és 8-ikán, Az Ujság decz. 13.

Veress István. Bethlen Gábor első hadjárata és a nikolsburgi béke. Nagyvárad. Laszki 1911. 71. l. Ismert. l. a Századokban 1911. 793. l. Lukinách Ödöntől.

Takáts Sándor. A lévai vár halottja. (Kollonits Szigfried 1623.) Vasárnapi Ujság. 1911. 16. sz.

Komáromy András. I. Rákóczi György fejedelem rendelete az ország végzése ellenére fegyvert viselő jobbágyok és parasztok ellen. (1642 okt. 12). Történelmi Tár 1911. 231–233. l. («Az erdélyországi kir. könyvekből.»)

Kerekes György. 1. Jövevény alföldiek és görögök Kassán 1660—

1662-ben. 2. *Görögök Kassán a 17. században.* (A terjeszkedő török elől menekültek.) Századok 1911. 289—91. és 366—369. l.

Weber Artur. A Zrinyi legenda. Budapesti Hirlap nov. 15.
Bertha Sándor 1900-ban az a véleményt kockáztatta, hogy Zrinyi Miklós nem vadászaton történt szerencsétlenségnek lett áldozata, hanem öngyilkossá lett. A vitás kérdés Weber felszólalása nyomán, 1911 végén megújult. Weber felszólítására két válasz érkezett: *Czeizel János* (közölve nov. 18. és 24.) és *Sáfrán Istvántól* (u. o.). Czeizel egy Kazinczyhez intézett levélre hivatkozik, mely szerint a horvát közvélemény azt tartotta, hogy Zrinyi Miklóst saját vadása, Póka István ölte meg saját kérésére. Sáfrán pedig, a ki az öngyilkosság föltevését kereken elutasítja, egy horvát népdalt közöl, a mely arról szól, hogy Zrinyit meggyilkolták. Mindkettőre Weber a Budapesti Hirlapban decz. 2-án reflektál. Ugyane számban *Keczer Ida* úrhölgy ösének, Lipóczi Keczer Ambrus naplójára tereli a figyelmet (1663—1669), mely a nagy hősnek vadkan által történt halálát regisztrálja. Ezek után *Bertha Sándor* él a zárszó jogával («A Zrinyi-legenda». Budapesti Hirlap decz. 7), melyben Czeizel Istvánnal szemben állítja, hogy Zrinyi vallásossága nem engedte őt sajátkezűleg öngyilkossá lenni, tehát kioltatta életét vadása által. Folytatólag bizonyítgatja, hogy Zrinyinek igenis oka volt arra, hogy az élettel leszámoljon és itt Nani-Mocenigo Fülöp gróf velencei történetirő «*Memorie Veneziane*» cz. munkájára támaszkodik. Nemcsak az áldatlan politikai viszonyok, hanem az öcscsével, Zrinyi Péterrel és ennek elvtársaival való elmérgesedett politikai küzdelem miatt igyekezett volna Zrinyi az élettől megválni. Olyféle tragikus összeütközésnek esett áldozatul, mint utóbb Teleki László gróf.

Thököly Imre ismeretlen arcképe. Vasárnapi Ujság 1911. évf. 904. l.

Csuday Jenő és Létmányi Nándor. A kurucok. Budapest. Hornyánszky. 1911. («Urania» tudom. felolvasások. 45. sz.)

Gábor Gyula. A somogyemei Répás kerület története. Egy félbenhagyott perünk a horvát katonai határőrvidékkel (1671-1886). Századok 45. köt. 1911. 2—4. füz.

Debreczen város úzadása a kurucok ellen. Budapesti Hirlap 1911 decz. 31. (1680 jan. Debreczennek a kurucok és lengyel-francia zsoldosok által a végtelenségig kiszipolyozott lakói, a kiket másrészt a császáriak is adókkal terheltek és egyre jobban megfenyítettek. Thökölyt és hadait jan. 6-án be nem bocsátották városukba. Később megbékültek a fejedelemmel, de 1684 telén újra kitessékelték.)

Takáts Sándor, Kassa elfoglalása 1682-ben. (Thököly sikere.)
Az Ujság 1911 decz. 19.

Csűrös Ferencz. A debreczeni Diarium. VI—VII. közl. Történ. Tár 1911. 1. és 2. füz. (Hadi és helytörténeti adatok 1683 júl. 1-étől kezdve 1685 márcz. 31-ig és néhány pótadat az 1681—1682-iki eseményekhez.)

Tomori Jenő. Krónika a török világból. Független Magyarország 1911 márcz. 2. (Karaffa Kecskeméten.)

Kurucz és labancz. Gróf Andrassy Gyula műve («A magyar állam fenmaradása» stb. III. köt.) nyomán. Budapesti Hirlap decz. 2.

Baróti Lajos. Frigyes Ágost (II. Ágost) szász választófejedelem magyarországi hadjáratai. Történ. és Régész. Értesítő (Temesvár) 1911. 1—14. l. (Az 1695. évi szerencsétlen hadjárat története, melyet a választófejedelem — mint Cserei Mihály írja — Kolozsvárott nagy áldomással fejezte be.)

Dr. Márki Sándor. II. Rákóczi Ferencz. (Magyar Történelmi Életrajzok. Akadémia-vállalata. III. köt. 1911.) *Ismertették:* Budapesti Hirlap márcz. 25. Pethő Sándor; Gombos Albert a Századokban 1911. 538. l.; Korrespondenzblatt d. Vereins für siebenbürg. Landeskunde 32. évf. 27. s. köv. l.

Andrassy Gyula gróf. II. Rákóczi Ferencz bukása (1708-1711). (Akadémiai felolvasás.) Megjelent a Budapesti Szemlében 1911 márcz. és megelőzőleg a Pester Lloydban febr. 7.

A széchenyi szövetséglevél és aláírói. Budapesti Hirlap 1911 április 22., Magyarország április 23-án. (Borovszky S. facsimil-díszkiadásának ismertetése. Talán Ráday Pál fogalmazta. 200 aláírással.)

Berwaldszky Kálmán. II. Rákóczi Ferencz hadjárataira vonatkozó feljegyzések Szentmiklósy Godofred egykorú krónikájában. Történelmi Tár 1911. 203—220. l. (A németül írt krónika eredetijét Iglón őrzi a B.-család, 154 sűrűn, teleírt folio lap; 1708-ban iratott. Hadi események: Lőcse város 1703. évi ostroma és bevétele; Kassa és Esztergom ostroma; Czelder Orbán származása és hadi sikerei; A császáriak garázdálkodása Toporezon; Kassa megerősítése; A Dica nevű hadi adó; A császáriak előnyomulása (1709); Lőcse ostroma 1709-ben; A három késmárki vértanú; Császáriak garázdálkodása; Lőcse v. 1710. évi ostroma és átadása. (Szentmiklósy feltűnően szóval sem emlékszik meg a lőcsei fehér asszony árulásáról, hanem csak azt mondja, hogy a várost a császáriakkal kötött egyezés alapján adták át a császáriaknak. Czelder parancsnokot pedig, ki erről semmit sem tudott, elfogták és Késmárkba vitték a császáriak.); Krasznahorka

és Jászó átadása (1709); A kurucz sereg szétozslása. Czelder kivégzése Kassán 1717-ben.)

Rákóczi Ferencz búcsúja 1711 febr. 21. (h. ö.) Budapest 1911 febr. 22-én.

Mánton Manó, Majtény. 1711. Pesti Hirlap 1911 május 3.

Balogh Ádám veszthelye. Magyarország 1911 febr. 8. (A belvárosi plébánia előtti téren fejezték le.)

Rákóczi Ferencz kassai síremléke. Vasárn. Ujs. 1911. 15. sz.

Junius (Kiss Béla). Az utolsó Rákóczi. Az Ujság 1911 febr. 7. (Rákóczi György herezeg nem azonos Saint-Germain kalandorral, mint azt már Thaly K. is bizonyította.)

Karácson Imre. A Rákóczi-emigráció török okmányai. Budapest, Akadémia 1911. Ismert. a Pesti Hirlap 1911 jun. 11.

1711-től kezdve 1848-ig.

Moskovits Iván. Az 1715. évi VIII. t.-czikk: De insurrectione et contributione (helyes értelmezése). Magyar Hirlap 1911 decz. 12.

Baróti Lajos. Adatok Mercy Klaudius Florimund gróf életéhez. Történ. és Régészeti Értes. (Temesvár 26. évf. 146--156. l.) [A sicíliai hadjárat 1719--1720-ig. Magyar indigenatusa. Tolnamegyei birtokai.]

Karácson Imre. A sztambali mecsetek magyar vonatkozású kéziratái. Századok 45. köt. 196--199. l. (Ismerteti a Riszále-i iszlámie cz. kézirati munkát, melynek írója Ibrahim efendi Kolozsvárott született és II. Rákóczi Ferencz és az 1716--1718. háborúról megemlékszik. Ott őrzik továbbá a Feth-i Üngürüsz vagyis Magyarország meghódítása cz. munkát, mely Eger város megvételét beszéli el.

Baróti Lajos. Adalékok Délmagyarország történetéhez. Történ. és Régész. Értes. 1911. 58. s k. l. (1. Az 1738 9. török háború után. 2. A temesvári (katonai) közigazgatás tagjai 1716--1754. 3. Bánsági kerületi tisztviselők. 1717--1753. 4. Radna, Lippa, Temesvárra vonatkozó török oklevelek az 1633--1677. évekből. Az 1766-ban készült német fordítás nyomán.

Simonfi óbester nagyváradi kastélya (jelenleg huszár-kaszárnya). Budapesti Hirlap 1911 nov. 24. (Mária Terézia korában épült. Lebontása küszöbön.)

Biás István. A Hóra-lázadás történetéhez. Erdélyi Muz. 1911. 194. l.

Borovszky Samu és Seress László. A nagy francia forradalom és I. Napoleon. Pekár Gy. bevezető tanulmányával. Írták: *Adorján Andor, Kéry Pál, Seress László és zilahi Kiss Béla.* I--II. köt. Buda-

pest 1911. (Képes díszmű.) Ismert. a hirlapok (P. Napló és Egyetértés) márcz. 15. és követk. napokban.

Idegenben elesett magyar katonák emléke, (akik Nançy mellett, az 1793 4. és 1813 14. években elestek. Magyarország és Magyar Hirlap febr. 8. (Síremlék készülöben.)

Hermann Győző. Temes vármegye négy utolsó nemesi felkelése (t. i. 1797, 1800—1801, 1805—1806 és 1809). Temesvár, Csanádegyházmegyei nyomda. 1911. 49. 1. Különlenyomat a Történ. és Régész. Értesítöből 1911.

Éble Gábor. József nádor és Károly főherczeg. Pesten. 1803—1804. Ismert.: Magyar Hirlap 1911 május 21.

Woinovich Emil (gyalogsági tábornok és a hadi levéltár igazgatója). *Eîn Stück Weltgeschichte auf ungarischem Boden.* Pester Lloyd 1911 jan. 1. (Lenyomat a «Mitteil. des k. u. k. Kriegsarchivs»-ból. N. F. V. köt.) (Elbeszéli az 1809. évi háború történetét a zuaimi fegyverszünet és Károly főherczeg kegyvesztettségétől kezdve, a midön az udvar Komáromban, majd Tatán idözött és egyre tanakodott a teendőkröl. Ferencz király és neje a háború folytatását óhajtották, szintügy János főherczeg, Kutschera főszárnysegéd és gróf Pálffy Nándor (a királyné meghittje), míg Gentz a hadi párt és békepárt között tétovázott. Közben megérkeztek Galicziából egy új hadtest és a magyar nemesi felkelés lovascsapatai, kiknek szép öltözetük és eredeti fegyverzetük különösen a királynénak tetszettek. A döntés előtt I. Ferencz még Bubna altábornagyot küldte Napoleonhoz, a kitöl szokott fogásaival hol fenyegetö, hol csábító választ kapott. A szept. 24-én Tatán végbement haditanács engedett és a béke mellett döntött, melyet azután újabb lealázások árán, Liechtenstein és Bubna kötöttek meg Schönbrunnban. Ferencz királyt csak Metternich, Zichy hadügyminiszter és O'Donell pénzügyminiszter bírták rávenni, hogy a súlyosbított föltételeket szentesítse.

Összeállította: dr. MANGOLD LAJOS.